

V O L T A I R E

# Zadig

*of het Lot*

---

---

*Een oosters verbaal over wijsheid en lot*

1747



## Voorwoord

---

Voltaire schreef *Zadig of het Lot* in 1747, op drieënvijftigjarige leeftijd, op het hoogtepunt van zijn roem en zijn woede. Het was een woelige periode in zijn leven: hij had zojuist de gunst verloren van de Franse hofkringen en trok zich terug bij zijn beschermster Madame du Châtelet. Uit die combinatie van heldere intelligentie en persoonlijke verbitterheid werd een van de meest sierlijke satires van de achttiende eeuw geboren.

*Zadig* is een oosters sprookje — of doet er althans alles aan om er één te lijken. Het speelt zich af in het mythische Babylon van de oudheid. De held is een jonge Babylonier van adel, begaafd met rede, wijsheid en een onbedorven karakter. Hij droomt van een gelukkig en rechtvaardig leven. Wat hij in de plaats krijgt, is een aaneenschakeling van misverstanden, vervolgingen, verbanning, slavernij en verloren liefdes — telkens veroorzaakt door dezelfde oorzaak: zijn superieure geest wekt de jaloezie en argwaan op van de machtigen om hem heen.

Dat is de eerste laag van het boek, en zij is al rijk genoeg. Maar Voltaire was geen sprookjesschrijver. Achter de Babylonische coulissen gaat een scherpe aanklacht schuil tegen de Franse samenleving van zijn tijd — haar willekeurige rechtspraak, haar religieuze fanatisme, haar hovelingencultuur van laster en intriges, haar behandeling van vrouwen. Elke episode in *Zadig* is tegelijk een avontuur en een filosofisch argument. Iedere inquisiteur, iedere jaloerse minnaar, iedere incompetente rechter draagt een tijdgenoot van Voltaire in vermomming.

De grote vraag die het boek stelt — en die het weigert gemakkelijk te beantwoorden — is die naar de voorzienigheid. Als Zadig, die deugdzaam en wijs is, toch zoveel onrecht lijdt, wat zegt dat dan over de orde van het universum? Is er een hogere gerechtigheid, of is het lot blind? De kluizenaar Jesrad, die in het twintigste hoofdstuk verschijnt als een engel in vermomming, biedt een antwoord: wat aan de mens onrechtvaardig lijkt, maakt deel uit van een groter plan dat menselijke rede niet kan vatten. Voltaire laat dit antwoord staan — maar hij laat Zadig er ook op antwoorden: "Maar...". Dat ene woord, waarmee het hoofdstuk eindigt voordat de engel opstijgt, bevat de hele twijfel van de Verlichting.

Zadig verscheen voor het eerst in 1747 onder de titel *Memnon, histoire orientale*. Voltaire, die altijd zorgvuldig bleef buiten het schuttersveld van de censuur, ontkende het auteurschap nog jaren. De Nederlandse vertaling die hier voorligt, is trouw aan de ironie en de bevalligheid van het origineel — die luchtige toon die zo kenmerkend is voor Voltaire: hij weet de zwaarste onderwerpen te behandelen met een glimlach die nooit cynisch wordt, maar ook nooit naïef.

Zadig is geen troostend boek. Het belooft niet dat deugd beloond wordt. Maar het belooft iets anders, iets kostbaars: dat een mens die zijn rede behoudt en zijn menselijkheid niet verliest, altijd iets overwint — al is dat alleen de kwaliteit van zijn eigen kijken.

— *De redactie*

## **Opdracht aan Sultane Sheraa**

*Door Sadi*

---

*Op de tiende dag van de maand Schewal, in het jaar 837 van de Hidjra.*

O bekoorlijkheid der ogen, kwelling der harten, licht der geest, ik kus het stof uwer voeten niet, want gij gaat zelden te voet, of gij treedt op Perzische tapijten of op rozen. Ik bied u de vertaling aan van een boek door een oude wijze geschreven, die het geluk had niets te hoeven doen en daarom het geluk vond zich te vermaken met het verhaal van Zadig -- een werk dat meer zegt dan het op het eerste gezicht lijkt te zeggen. Ik verzoek u het te lezen en erover te oordelen; want al bevindt gij u in de lente uws levens, al zoeken alle genoegens u op, al zijt gij schoon en verhogen uw gaven nog uw schoonheid, al wordt gij van 's avonds tot 's morgens geprezen en geeft al die redenen u het recht om geen gezond verstand te hebben, toch bezit gij een zeer wijs verstand en een zeer fijn gevoel. Ik heb u horen redeneren beter dan oude dervissen met lange baarden en puntmutsen. Gij zijt discreet en wantrouwt niet; gij zijt zachtmoedig zonder zwak te zijn; gij doet goed met oordeel; gij bemint uw vrienden en maakt u geen vijanden. Uw geest ontleent nooit zijn charme aan venijnige opmerkingen; gij spreekt kwaad noch doet kwaad, al zou het u met gemak afgaan. Kortom, uw ziel is mij immer zuiver voorgekomen als uw schoonheid. Gij bezit zelfs een klein restje wijsbegeerte, dat mij deed geloven dat dit werk van een wijze u meer zou behagen dan een ander.

Het werd oorspronkelijk geschreven in het oude Chaldeeus, een taal die noch gij noch ik verstaat. Men vertaalde het in het Arabisch om de beroemde sultan Oeloeg-Beb te vermaken. Dat was in de tijd waarin

de Arabieren en Perzen begonnen te schrijven aan de Duizend-en-een-nacht, de Duizend-en-een-dag en dergelijke. Oeloeg gaf de voorkeur aan de lezing van Zadig; maar de sultanes gaven de voorkeur aan de Duizend-en-een. Hoe kunt gij, zei de wijze Oeloeg tot hen, verhalen verkiezen die geen reden hebben en niets betekenen? Juist daarom houden wij ervan, antwoordden de sultanes.

Ik hoop dat gij hun niet zult gelijken en een waarachtige Oeloeg zult zijn. Ik hoop zelfs dat, wanneer gij genoeg hebt van de algemene gesprekken -- die veel op de Duizend-en-een lijken, behalve dat zij minder vermakelijk zijn --, ik een ogenblik mag vinden om de eer te hebben met u over verstandige zaken te spreken. Waart gij in de tijd van Iskander, zoon van Filippus, Thalestris geweest, of in de tijd van Soleiman de koningin van Sheba, dan zouden die koningen de reis naar u hebben gemaakt.

Ik bid de hemelse deugden dat uw genoegens zuiver mogen zijn, uw schoonheid blijvend en uw geluk zonder einde.

Sadi

*Sadi*

## Inhoudsopgave

---

|            |    |
|------------|----|
| I.....     | 8  |
| II.....    | 12 |
| III.....   | 15 |
| IV.....    | 19 |
| V.....     | 24 |
| VI.....    | 27 |
| VII.....   | 31 |
| VIII.....  | 35 |
| IX.....    | 40 |
| X.....     | 43 |
| XI.....    | 47 |
| XII.....   | 50 |
| XIII.....  | 54 |
| XIV.....   | 57 |
| XV.....    | 61 |
| XVI.....   | 65 |
| XVII.....  | 69 |
| XVIII..... | 73 |
| XIX.....   | 81 |
| XX.....    | 86 |
| XXI.....   | 93 |

# I

## De eenoog

---

---

Ten tijde van koning Moabdar leefde in Babylon een jongeman genaamd Zadig, geboren met een edel karakter dat door opvoeding nog was versterkt. Hoewel rijk en jong, wist hij zijn hartstochten te beteugelen; hij maakte geen vertoon, hij wilde niet altijd gelijk hebben en wist de zwakheden der mensen te ontzien. Men verwonderde zich erover dat hij, met zoveel geest, nooit de spot dreef met die vage, onsamenhangende, rumoerige praatjes, die roekeloze kwaadsprekerij, die onwetende oordelen, die grove grappenmakerij, dat holle woordgerucht dat men in Babylon conversatie noemde. Hij had in het eerste boek van Zoroaster gelezen dat eigenliefde een met wind gevulde ballon is waaruit stormen opsteken zodra men er een naald in steekt. Vooral pochte Zadig er niet op vrouwen te minachten of te overheersen. Hij was vrijgevig; hij vreesde niet ondankbaren te verplichten, overeenkomstig die grote regel van Zoroaster: Wanneer gij eet, geef dan ook de honden te eten, al zouden zij u bijten. Hij was zo wijs als een mens maar kan zijn, want hij zocht het gezelschap van wijzen. Hij kende de wetenschappen der oude Chaldeeën en was niet onkundig van de natuurkundige beginselen zoals men die toen verstond, en van de metafysica wist hij wat men in alle eeuwen heeft geweten, namelijk zeer weinig. Hij was vast overtuigd dat het jaar driehonderdvijfenzestig dagen en een kwart telde, ondanks de nieuwe wijsbegeerte van zijn tijd, en dat de zon het middelpunt van de wereld

was. Wanneer de voornaamste magiërs hem met beledigende hoogmoed zeiden dat hij slechte denkbeelden koesterde en dat het de staat vijandig was te geloven dat de zon om zichzelf draaide en dat het jaar twaalf maanden had, zweeg hij zonder toorn of minachting.

Zadig bezat grote rijkdommen en dus ook vrienden, gezondheid, een innemend voorkomen, een juist en gematigd verstand, een oprecht en edel hart; hij meende daarom dat hij gelukkig kon zijn. Hij zou trouwen met Sémire, die door haar schoonheid, afkomst en vermogen de beste partij van Babylon was. Hij koesterde voor haar een vaste en deugdzame genegenheid, en Sémire beminde hem met hartstocht. Zij naderden het gelukkige ogenblik dat hen zou verenigen, toen zij samen wandelden naar een der poorten van Babylon, onder de palmen die de oever van de Eufraat sierden. Daar zagen zij gewapende mannen naderen, voorzien van sabels en pijlen. Het waren de dienaren van de jonge Orcan, neef van een minister, aan wie de hovelingen van zijn oom hadden wijsgemaakt dat alles hem geoorloofd was. Hij bezat geen van de bekoorlijkheden noch van de deugden van Zadig; maar, overtuigd dat hij verre superieur was, leed hij eronder niet verkozen te zijn. Deze jaloezie, die slechts uit ijdelheid voortkwam, deed hem menen dat hij Sémire vurig beminde. Hij wilde haar ontvoeren. De rovers grepen haar vast en verwondden haar in hun woede, zodat het bloed vloeide van iemand wiens aanblik de tijgers van de berg Imaüs zou hebben vertederd. Zij doorboorde de hemel met haar klachten. Zij riep: Mijn lieve echtgenoot! men rukt mij weg van wat ik aanbid. Zij dacht niet aan haar eigen gevaar; haar gedachten waren slechts bij haar geliefde Zadig. Deze verdedigde haar met al de kracht die moed en liefde schenken. Slechts bijgestaan door twee slaven joeg hij de rovers op de vlucht en bracht hij Sémire, bewusteloos en bloedend, naar huis. Toen zij de ogen opende, zag zij haar bevrijder. Zij zeide: O Zadig, ik beminde u als mijn echtgenoot; nu bemin ik u als degene aan wie ik eer

en leven te danken heb. Nooit was er een hart meer ontroerd dan dat van Sémire; nooit heeft een liefvelijker mond ontroerender gevoelens uitgesproken met zulke vurige woorden, ingegeven door de grootste weldaad en de tederste vervoering der meest wettige liefde. Haar wond was licht en genas spoedig. Zadig was ernstiger gewond: een pijl die hem vlak bij het oog had getroffen, had een diepe wonde geslagen. Sémire vroeg de goden niets dan de genezing van haar geliefde. Haar ogen waren dag en nacht door tranen overvloedig; zij wachtte het oogenblik waarop die van Zadig weer van haar aanblik zouden kunnen genieten. Doch een abces dat zich op het gewonde oog vormde, wekte de grootste vrees. Men zond tot in Memphis om de grote geneesheer Hermès, die met talrijk gevolg verscheen. Hij onderzocht de patiënt en verklaarde dat deze het oog zou verliezen; hij voorspelde zelfs de dag en het uur waarop dit rampspoedige ongeval zou plaatsvinden. Was het het rechteroog geweest, zei hij, dan had ik het kunnen genezen; maar wonden aan het linkeroog zijn ongeneeslijk. Heel Babylon beklagde het lot van Zadig en bewonderde de diepte van de wetenschap van Hermès.

Twee dagen later barstte het abces vanzelf open; Zadig genas volkomen. Hermès schreef een boek waarin hij aantoonde dat Zadig niet had mogen genezen. Zadig las het niet; maar zodra hij weer kon uitgaan, haastte hij zich naar degene die de hoop van zijn levensgeluk uitmaakte en voor wie hij alleen nog ogen wilde hebben. Sémire bevond zich sedert drie dagen op het land. Onderweg vernam hij dat deze schone dame openlijk had verklaard een onoverwinnelijke afkeer te hebben van eenogigen, en dat zij diezelfde nacht met Orcan in het huwelijk was getreden. Bij dit nieuws viel hij in zwijm; zijn smart bracht hem aan de rand van het graf; hij was lang ziek, maar ten slotte overwon de rede zijn leed, en juist de gruwelijkheid van wat hij had ondervonden schonk hem troost.